

Εκπαιδευτική Ημερίδα με τίτλο
«Κτίζοντας το μέλλον της Μουσειακής Εκπαίδευσης»
10 Μαΐου 2017

Διοργανωτές:
Λεβέντειος Πινακοθήκη και Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Περίληψη παρουσίασης
από τη Σύμβουλο Μουσειακής Αγωγής, Κλειώ Φλουρέντζου

Θέμα: *«Μια μουσειοπαιδαγωγική προσέγγιση
στο Κυπριακό Αρχαιολογικό Μουσείο»*

Σύντομη αναφορά στα εκπαιδευτικά προγράμματα του ΥΠΠ:

- Ξεκίνησαν από το 1996 και υλοποιούνται με τη στήριξη των Πολιτιστικών Υπηρεσιών του ΥΠΠ,
- σχεδιάζονται και εφαρμόζονται από τους/τις Συμβούλους Μουσειακής Αγωγής, σε συνεργασία με τους/τις Επιθεωρητές Δημοτικής Εκπαίδευσης και τους/τις εφόρους των μουσείων,
- πραγματοποιούνται σε μουσεία και γκαλερί σε όλες τις πόλεις της Κύπρου, σε συνεργασία με το Τμήμα Αρχαιοτήτων, το Λεβέντειο Δημοτικό Μουσείο, τη Λεβέντειο Πινακοθήκη, το Μουσείο Πιερίδη-Πολιτιστικό Ίδρυμα Τράπεζας Κύπρου στη Λάρνακα, το Δημοτικό Μουσείο Thalassa στην Αγία Νάπα, την ΠΟΕΔ και την κοινότητα Βάσας Κοιλανίου.

Βασικές αρχές Μουσειακής Μάθησης

Τα παιδιά να μαθαίνουν:

- από τα αντικείμενα
- χρησιμοποιώντας όλες τους τις αισθήσεις
- μαζί με άλλους
- χωρίς να αξιολογούνται / κρίνονται
- για τους άλλους
- για τον εαυτό τους

Σύντομη ιστορική αναφορά στο Κυπριακό Μουσείο (ΚΜ)

- άρχισε να κτίζεται το 1908
- έγιναν προσθήκες και μετατροπές στο κτίριο, σε διάφορες χρονικές περιόδους

- έγινε αναδιοργάνωση των συλλογών του ΚΜ, το 1935, σύμφωνα με τις νεότερες μουσειακές αντιλήψεις και τα νέα αρχαιολογικά δεδομένα

Μια μουσειοπαιδαγωγική προσέγγιση στο ΚΜ

Το Κυπριακό αρχαιολογικό μουσείο, όπως και όλα τα μουσεία, είναι ένας χώρος, ο οποίος «αφηγείται» ιστορίες. Αυτές οι ιστορίες, αφορούν ανθρώπους, τόπους, αντικείμενα, τρόπο σκέψης, συνήθειες άλλων εποχών. Όλες αυτές οι ιστορίες, που εκφράζονται μέσα από τα διάφορα εκθέματα, μπορούν να μας δώσουν ενδείξεις να καταλάβουμε καλύτερα τους εαυτούς μας και τους άλλους. Εξηγούν όλες τις επιδράσεις που μας έχουν διαμορφώσει σε αυτό που είμαστε σήμερα και ως άτομα και ως κοινωνία.

Είναι σημαντικό, επομένως, όλα τα παιδιά που επισκέπτονται ή συμμετέχουν σε εκπαιδευτικά προγράμματα να μπορούν να εντοπίζουν ιστορίες και στοιχεία που να τα αφορούν. Το κάθε παιδί να βλέπει πτυχές της ζωής του να αντιπροσωπεύονται με κάποιο τρόπο μέσω των εκθεμάτων, ώστε να μπορεί να κάνει αντίστοιχες συνδέσεις και να εκφράζει έπειτα τις δικές του ερμηνείες.

Όταν αποφασίσαμε, να προχωρήσουμε στον σχεδιασμό του νέου εκπαιδευτικού προγράμματος στον συγκεκριμένο χώρο, βασιστήκαμε στο ότι στο ΚΜ, το κάθε παιδί μπορεί να εντοπίσει μια αντανάκλαση του εαυτού του και των ενδιαφερόντων του μέσω των ευρημάτων που εκτίθενται.

Αρχικοί προβληματισμοί – Παράμετροι που λήφθηκαν υπόψη

- Δεν υπάρχει αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμμάτων.
- Από τις δεκατέσσερις αίθουσες, έπρεπε να γίνει επιλογή συγκεκριμένων σταθμών, ανάλογα με τη θεματική του προγράμματος.
- Τα εκθέματα ακολουθούν χρονολογική και θεματολογική κατάταξη.
- Ορισμένες προθήκες και λεζάντες βρίσκονται σε ένα ύψος που δεν επιτρέπουν, σε παιδιά, ηλικίας 8-9 ετών εύκολη οπτική πρόσβαση.
- Οι πληροφορίες που αναγράφονται στις λεζάντες, σε αρκετές περιπτώσεις περιέχουν λεξιλόγιο δυσνόητο για παιδιά 8-9 ετών και είναι γραμμένες με μικρούς και δυσανάγνωστους χαρακτήρες.
- Δεν υπάρχουν αναπαραστάσεις (εκτός από τους τάφους), ώστε να διαφανεί το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα μπορούσαν να υπάρξουν τα εκθέματα, ώστε να ενισχυθεί η κατανόηση από παιδιά δημοτικής εκπαίδευσης.

Διαδικασία Σχεδιασμού του Προγράμματος

Σχεδιασμός προγράμματος, που να γεφυρώνει το κενό που υπήρχε ως προς την επικοινωνία των παιδιών με τα αντικείμενα, σύμφωνα με την ηλικία, τις δυνατότητες, τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα τους, λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμούς και τις δυνατότητες του χώρου και του χρόνου.

Παραχώρηση άδειας από τη Διεύθυνση του Μουσείου, για διεξαγωγή του προγράμματος κάθε Δευτέρα (το μουσείο είναι κλειστό για το κοινό).

Βασική επιδίωξη του προγράμματος ήταν να αναδείξει την εμπειρία των παιδιών στο Μουσείο ως αξία πρωταρχικής σημασίας, αφού όλα τα αντικείμενα είναι συναρπαστικά και ανάλογα με το πώς θα παρουσιαστούν, κινούν συναισθηματικές χορδές, στοιχείο απαραίτητο για τη μάθηση και τη σκέψη. Ενισχυτική είναι και η θέση της Νικονάνου (2010), η οποία τονίζει ότι *«οι δραστηριότητες μέσα στο μουσείο δεν πρέπει να αφορούν μόνο τη σκέψη και την απόκτηση γνώσεων, αλλά να εμπλέκουν συνολικά το άτομο, τη συναισθηματική και υποκειμενική του διάσταση»*. Με βάση αυτή τη θέση οργανώθηκαν και παρουσιάζονται στο πρόγραμμα ποικίλες δραστηριότητες, ώστε να ανταποκρίνονται στις ατομικές ιδιαιτερότητες, στις ανάγκες, στα ενδιαφέροντα, στο νοητικό υπόβαθρο των παιδιών, καθώς και στους διαφορετικούς τύπους ατόμων, σύμφωνα και με τη θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης.

Τίτλος του προγράμματος «Ειδώλιο το δόλιο», ένα λογοπαίγνιο που δελεάζει τα παιδιά και από τον τίτλο είναι φανερό η θεματική που επιλέγηκε: ειδώλια.

Σχεδιασμός προγράμματος: Χριστιάνα Παπαδοπούλου και Κλειώ Φλουρέντζου

ΠΡΙΝ την επίσκεψη

- Ιστορία του κτηρίου
- Κατανόηση εννοιών «**ειδώλιο**» και «**άγαλμα**»
- Εντοπισμός φωτογραφικού υλικού με ειδώλια από Κύπρο και από άλλα μέρη του πλανήτη
- Υπενθύμιση ιστορικής γραμμής - χρονικές περιόδους, κατά τις οποίες δημιουργήθηκαν τα διάφορα ειδώλια που εκτίθενται στο μουσείο.
- Επισήμανση για σωστή συμπεριφορά και διακίνηση εντός του μουσείου
- Τα παιδιά χωρισμένα, σε δύο ισάριθμες και ισοδύναμες ομάδες
- Ετικέτα με το όνομά τους κολλημένο στο στήθος για καλύτερη επικοινωνία κατά τη διάρκεια του προγράμματος
- Φωτογραφική μηχανή του σχολείου για αξιοποίηση του φωτογραφικού υλικού στην τάξη

ΚΑΤΑ την επίσκεψη

- Ακολουθούμε τη γραμμή του χρόνου
- «Έχουμε μια αποστολή. Χάθηκε ένα ειδώλιο, το οποίο θα πρέπει να βρούμε. Για να καταφέρουμε να το εντοπίσουμε θα πρέπει να περάσουμε στο τούνελ του χρόνου, εκεί θα συναντήσουμε ανθρώπους άλλων εποχών που ίσως να θέλουν να μας βοηθήσουν να το βρούμε... θα περάσουμε από διάφορες δοκιμασίες, θα πρέπει να λύσουμε γρίφους, και κάθε φορά που τα καταφέρνουμε τότε θα μας δίνεται ένα στοιχείο (παλζ). Ίσως τότε καταφέρουμε να εντοπίσουμε αυτό το ειδώλιο το δόλιο». Καθορίζεται, επομένως, το σενάριο μέσω του οποίου θα επιδιώξουμε τη συνάντηση με το παρελθόν και δίνουμε από την αρχή ένα *κίνητρο*, προσπαθώντας να προσελκύσουμε την προσοχή και να προκαλέσουμε την περιέργεια διατηρώντας την μέχρι το τέλος, χωρίς πολλές γνωσιολογικού τύπου πληροφορίες. Ο ρόλος μας ως μουσειοπαιδαγωγοί δεν είναι να πούμε μια ιστορία, αλλά μέσω ενός σεναρίου, που θα αφυπνίσει το ενδιαφέρον, τα παιδιά να γίνουν μέρος του και να μπουν στην διαδικασία της διερεύνησης.
- Χωριζόμαστε και η κάθε ομάδα ακολουθεί αντίθετη κυκλική διαδρομή μέσα στο Μουσείο, κάνοντας στάση στους ίδιους σταθμούς, σε διαφορετικό χρόνο.
- Στον πρώτο σταθμό τα παιδιά γνωρίζονται με το ειδώλιο που έχουν στο λαιμό και που θα τους συντροφεύει σε όλο το ταξίδι αναζήτησης. Αποκτούν προσωπική σχέση κατά κάποιο τρόπο με τον «Λέδριο» η μια ομάδα, ο οποίος βρέθηκε στην αρχαία Λήδρα και τον Ειρηναίο η άλλη ομάδα, ο οποίος είναι ένα από τα 2000 ειδώλια που ανασκάφηκαν στο ιερό της Αγ. Ειρήνης. Πρόκειται για αντίγραφα ειδωλίων και τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να τα μελετήσουν, να τα αγγίξουν, να τα «ανακρίνουν».
- Σε κάθε σταθμό, οι ομάδες συναντούν ειδώλια, τα οποία κάθε φορά έχουν μια διαφορετική ιστορία να αφηγηθούν. Αν ακολουθήσουμε την πορεία της ομάδας που κατευθύνεται προς την αίθουσα Αίθουσα IV, θα συναντήσουμε τα πήλινα ειδώλια που προέρχονται από το αρχαϊκό ιερό της Αγίας Ειρήνης, στη βόρεια ακτή του νησιού. Το ιερό ανασκάφηκε στα 1929 από τη Σουηδική Αποστολή. Τα ειδώλια βρέθηκαν γύρω από ένα λίθο, απεικονίζουν σχεδόν αποκλειστικά άνδρες, πολεμιστές, κενταύρους και άρματα. Τα παιδιά «ανακρίνουν» τα εκθέματα, θέτουν ερωτήματα (Ποιος; Πού; Τι; Πώς; Πότε; Γιατί; Αφιερωμένα σε ποια θεότητα; Άντρα ή γυναίκα; Που προστάτευε άραγε τι;) προβληματίζονται με βάση τις προϋπάρχουσες εμπειρίες τους, και προβαίνουν σε ερμηνείες. Δημιουργείται ένα πεδίο συζήτησης επικοινωνίας και έμπνευσης. Δίνεται παράλληλα και η ερμηνεία των αρχαιολόγων, για να μάθουν επίσης ότι τα ειδώλια αρχικά ήταν μια μεγάλη παρέα 2000 ειδωλίων και ότι τα μισά περίπου βρίσκονται στο Μεσογειακό Μουσείο της Στοκχόλμης. Εκεί γίνεται μια τηλεοπτική σύνδεση με τα ειδώλια στην Στοκχόλμη και μέσω ηχογραφημένων θεατρικών διαλόγων, συλλέγουν πληροφορίες σχετικά με την

πρώτη επιστημονική αρχαιολογική σκαπάνη στο νησί από Σουηδούς αρχαιολόγους, εντοπίζουν ότι προηγουμένως για πολλά χρόνια στο νησί υπήρχε ανεξέλεγκτη μετακίνηση, καταστροφή αρχαιοτήτων και ότι πολλές από αυτές βρίσκονται σήμερα διάσπαρτες σε διάφορα μουσεία του εξωτερικού.

- Ανακοίνωση από το ειδώλιο – συνοδό, η πρώτη δοκιμασία «Να ακολουθήσετε τα στάδια μιας επιστημονικής ανασκαφής». Μέσω αυτής της δραστηριότητας γνωρίζουν και εφαρμόζουν βιωματικά τα στάδια μιας έγκυρης ανασκαφής, χρησιμοποιώντας αυθεντικά εργαλεία. Τα ευρήματά τους είναι αυθεντικά μικρά όστρακα γεωμετρικών αγγείων, τα οποία με γάντια μπορούν να αγγίξουν, να μυρίσουν, ενεργοποιώντας τις αισθήσεις τους.
- Επιβράβευση ομάδας από το ειδώλιο-συνοδό για την επιτυχημένη ανασκαφή, με ένα στοιχείο (πάζλ).
- Επίλυση τριών γρίφων. Η ομάδα των 10 περίπου παιδιών, μοιράζεται σε δύο μικρότερες και κινείται σε τρεις σταθμούς σε τρεις διαφορετικές αίθουσες:
 - ✓ **Αίθουσα V** (ασβεστολιθικά και μαρμάρινα αγάλματα)
 - ✓ **Αίθουσα VII** (χάλκινα ειδώλια από το ιερό της Έγκωμης - Κερασφόρος Θεός και Γενειοφόρος)
 - ✓ **Αίθουσα VIII** (αναπαράσταση αρχαίων τάφων - αγγεία με διακόσμηση ανθρώπινων φιγούρων που προσομοιάζουν με ειδώλια).
- Ενθαρρύνεται η συνεργασία μεταξύ των μελών της ομάδας για την επίλυση γρίφων, η διερεύνηση, η παρατήρηση, η «ανάκριση»/ «ανάγνωση» των εκθεμάτων, η σύγκριση ειδωλίων και αγαλμάτων, η ανακάλυψη, η διαμόρφωση της δικής τους ερμηνείας. Ενθαρρύνονται ώστε να κάνουν υποθέσεις για τις καθημερινές, τις λατρευτικές και ταφικές συνήθειες των ανθρώπων του μακρινού παρελθόντος, σε σχέση με το Σήμερα. Στο στάδιο αυτό του προγράμματος, δίνεται μια ευκαιρία για καλλιέργεια της ιστορικής ενσυναίσθησης. Σύμφωνα με τον Lee, P.J. (2005), τα παιδιά πρέπει να κατανοήσουν ότι για να είμαστε σε θέση να εξηγήσουμε τη συμπεριφορά των ανθρώπων στο παρελθόν (οι οποίοι έθαβαν τους νεκρούς τους με τα προσωπικά τους αντικείμενα π.χ.), πρέπει να έχουμε υπόψη μας τις διαφορετικές ιδέες και πεποιθήσεις που είχαν για τον κόσμο, καθώς και το διαφορετικό ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο έζησαν, το οποίο διαφέρει δραματικά από το δικά μας.
- Επίλυση τριών γρίφων και επιβράβευση τρία στοιχεία (πάζλ)
- Δοκιμασία στην αίθουσα **Αίθουσα XIV** όπου παρουσιάζονται σε θεματικές ενότητες τα πήλινα ειδώλια της Κύπρου (από την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού - Ρωμαϊκή περίοδο). Σκηνές από την καθημερινή ζωή και τις ιδεολογικές τους αναζητήσεις. Ενδιαφέρουσες είναι οι απεικονίσεις γυναικών και μαιών τη στιγμή του τοκετού, το ζύμωμα του ψωμιού, τα μέσα διακίνησης (πλοία, βάρκες, άμαξες), ειδώλια που κρατάνε αφιερώματα, ειδώλια με μουσικά όργανα.

- Θεατρική αναπαράσταση караβιού - ναύτες με κουπιά φτάνουν σε μια πόλη όπου τιμάται η θεά με τα υψωμένα χέρια. Και πάλι το θέμα παρέχει γόνιμο έδαφος για καλλιέργεια της ιστορικής ενσυναίσθησης, αφού εύλογα μπορούν να διερωτηθούν για τον χρόνο του ταξιδιού από ένα σημείο σε άλλο (π.χ. από Κύπρο μέχρι Αίγυπτο) και να ενσυναισθανθούν τις δυσκολίες, τους κίνδυνοι, τις έγνοιες των εμπόρων και ναυτικών της εποχής εκείνης.
- Οδηγία από το ειδώλιο – συνοδό να εντοπίσουν τη θεά με τα υψωμένα χέρια η οποία περιμένει, τιμές, δώρα, χορό, μουσική. «Τα ειδώλια παρατηρήστε και την πομπή ακολουθήστε». Με προσοχή, δεν επιδιώκουμε να αυτονομηθούν τα ειδώλια. Ο κόσμος που τα κατασκεύασε και γενικά το κοινωνικό συγκείμενο της εποχής τους γίνεται προσπάθεια κατά τη διάρκεια του προγράμματος, να είναι κι εκείνο παρόν και να ανιχνευθεί με διάφορες ερωτήσεις. Η ομαδοποίηση των ειδωλίων, ενθαρρύνει τα παιδιά να αναγνωρίσουν συσχετισμούς και συνδέσεις, με τη δική τους ζωή, τις δικές τους εμπειρίες και προσωπικότητα / χρησιμοποιούν αντίγραφα αφιερωμάτων και μουσικών οργάνων, αντίστοιχων των όσων κρατάνε τα ειδώλια / φοράνε μανδύες και χιτώνες, όπως συγκεκριμένα ειδώλια και υποδύονται ρόλους / εκφράζονται ελεύθερα και δημιουργικά με παντομίμα, χορό, μέσω ηχογραφημένης μουσικής από αντίγραφα αρχαίων μουσικών οργάνων, για να σχηματίσουν μια υποτυπώδη πομπή. Δεν επιβραβεύονται αυτή τη φορά, διότι το τελευταίο πάζλ το διεκδικεί και η άλλη ομάδα, που επίσης πέτυχε στην αποστολή της και βρίσκεται στην άλλη πλευρά του μουσείου (ανασκαφή).
- Και οι δύο ομάδες, αφού ολοκληρώσουν την τελευταία δοκιμασία: συμπληρώνουν τις λέξεις σε ένα αίνιγμα, το οποίο σκιαγραφεί το Ειδώλιο το δόλιο. Και οι δύο ομάδες συγκεντρώνονται στην **Αίθουσα I** όπου παρουσιάζεται η νεολιθική και χαλκολιθική περίοδος. Ανακοινώνουν / κερδίζουν το τελευταίο μέρος του πάζλ / ενώνουν όλα τα στοιχεία και σχηματίζουν το Ειδώλιο το δόλιο, το οποίο βρίσκεται στην προθήκη μπροστά τους. Μετά από μια ώρα διερεύνηση, έχουμε την αποκάλυψη. Αναφέρουν τα όσα γνωρίζουν διάσημο αυτό ειδώλιο (κοσμεί το κυπριακό ευρώ). Ανακαλύπτουν μέσα από το αίνιγμα τις απαντήσεις γύρω από το συγκεκριμένο ειδώλιο: Πότε; (χαλκολιθική εποχή), Πώς; (πικρόλιθο), Πού; (Πωμός), Τι; (θεότητα;), Ποιος/α; (άντρας ή γυναίκα;), Γιατί; (λυγισμένα γόνατα – ερμηνεία αρχαιολόγων – γυναικεία μορφή κατά την γέννα).
- Μοιράζονται εικονίδια των ειδωλίων που μελέτησαν / αναστοχασμός και σύντομη επαναφορά / ερμηνείες αρχαιολόγων: αφιερώματα - αναθήματα σε θεότητες, διακοσμητικά ή και παιχνίδια. Σήμερα οι ορθόδοξοι χριστιανοί αφιερώνουν τάματα (κέρια ομοιώματα ή μεταλλικές απεικονίσεις). Στις ισλαμικές χώρες, πάνινες κούκλες / Στο Μεξικό και στο Περού πολύχρωμες κορδέλες με ευχές σε αγάλματα αγίων και ασημένια τάματα. Στην Ιταλία επίσης τάματα από ασήμι. Ένα είδος συνομιλίας με το υπερφυσικό / Τα παιδιά αναφέρουν δικές τους εμπειρίες.

- Τοποθετούν το κάθε ειδώλιο στην «εποχή του» πάνω στη γραμμή του χρόνου / στο σημείο εκκίνησης, αφήνουν τα διακριτικά τους για να «επιστρέψουν» με ανάλογη μουσική υπόκρουση στο Σήμερα.
- Αποχαιρετούμε τα παιδιά με ένα βιβλιάρaki, το οποίο περιέχει διάφορα παιχνίδια και δραστηριότητες επέκτασης, αφού προηγουμένως εκφράσουν εντυπώσεις, απόψεις και σχόλια για το τι θα ήθελαν να βιώσουν περαιτέρω, τι θα ήταν εκείνο που θα ήθελαν να αλλάξει (τι άρεσε πολύ; Τι λίγο; Τι καθόλου; Πώς ένιωσαν;)

ΜΕΤΑ την επίσκεψη

Η επέκταση επαφίεται στον εκπαιδευτικό. Σε συνδυασμό με το βιβλιάρaki, προτείνουμε μέσω της ιστοσελίδας της Μ.Α, διάφορες δραστηριότητες, στα πλαίσια διαφόρων γνωστικών αντικειμένων ή εφαρμογή ανεξάρτητων δραστηριοτήτων στα πλαίσια δράσεων του σχολείου μέσα στην κοινότητα.

Όπως φάνηκε:

- δεν πρόκειται για σχολική εκδρομή
- δεν πρόκειται για ξενάγηση
- οι μουσειοπαιδαγωγοί δεν έχουν ρόλο αυθεντίας, αλλά εμπύχωσης και συντονισμού.

Η δημιουργία νέων εκπαιδευτικών προγραμμάτων που να καλύπτουν όλα τα μουσεία αλλά και χώρους πολιτισμικού ενδιαφέροντος, στις πόλεις και στην ύπαιθρο και όλες τις τάξεις του δημοτικού, είναι ανάμεσα στους βασικούς στόχους της Διεύθυνσης Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Βασική επιδίωξη κατά τον σχεδιασμό και υλοποίηση ενός εκπαιδευτικού προγράμματος είναι η ανάπτυξη του τρόπου σκέψης των παιδιών, το βάθος και η ποιότητα της «συνάντησης» με τα εκθέματα, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Graham Black στο βιβλίο του το Ελκυστικό μουσείο, η δημιουργία συναισθημάτων, η ψυχαγωγία, η έμπνευση, η δημιουργικότητα και λιγότερο η λεπτομερειακή αρχαιολογική γνώση (αυτή θα κατακτηθεί και αργότερα).

Διότι το πρόγραμμα θα έχει αποτύχει αν δεν ικανοποιήσει τη βασική υποχρέωσή του: να προσφέρει στα παιδιά μια εμπειρία ευχάριστη όσο και αξιομνημόνευτη, αφού αυτή η εμπειρία και η ανάμνηση της είναι που θα ξαναφέρουν το παιδί και μελλοντικό επισκέπτη, πίσω στο μουσείο.